

ХРАБРИЯТ АЗМУН НИВХИЙСКА НАРОДНА ПРИКАЗКА

Превод от руски: Ангел Каралийчев, Вела Каралийчева, —

chitanka.info

Смелият пред нищо се не спира. Смелият минава през огън и вода и става още по-силен. За смелия и храбрия хората дълго си спомнят. За смелия и храбрия бащата разправя приказки на своя син. Това се случило отдавна. По онова време нивхите още правели каменни крайници на стрелите и ловели риба с дървени куки. Тогава амурския лиман наричали Малко море — Ля-ери.

Тогава върху самия бряг на Амур имало едно село. В него живеели нивхите — нито добре, нито зле. Дойде ли много риба — нивхите бивали весели, пеели песни, сити били до гуша. Дойде ли малко риба, лош ли е ловът — нивхите мълчели, пушели мъх и повече стягали поясите на коремите си.

Една пролет ето какво станало.

Седят веднъж момци и мъже на брега, гледат водата, пушат лулите и кърпят мрежите. И виждат, че по Амур нещо плава. Пет-шест, а може би и цели десет дървета. Навярно някъде гороломът е повалил дърветата, голямата вода ги е притиснала едно до друго и така ги е заплела, че и със сила не можеш ги раздели. Върху тези дървета се натрупала пръст. Трева поникнала отгоре им. Цял остров плава. Гледат нивхите — на този остров стърчи рендосана и заострена върлина. Няколко реда стружки се вият по върлината и шумят на вятъра. Червено парцалче, вързано за върлината, плющи във въздуха.

Старият Плетун рекъл:

— Някой плава. Поставил е заострена върлина — защита от зло око. Значи, моли за помощ.

И чули нивхите — долита плач на дете. Дете плаче, та се къса. Плетун рекъл:

— Дете плува. Навярно си няма нийде никого. Зли хора са избили неговите близки и черна смърт ги е отнесла. Майката не току тъй ще захвърли детето си. На тревата го е поставила — пратила го е да дири добри хора.

Плачът се чувал все по-силно.

— Може ли да не помогнеш на нивха! — рекъл Плетун. — Трябва да помогнем.

Момците хвърлили въже с дървена кука, закачили дърветата и ги потеглили към брега. И що да видят — лежи дете: беличко, кръгличко, очичките черни, като звездички блестят, лицето широко — като пълна луна. В ръцете на детето — стрела и весло.

Погледнал Плетун и си помислил — детето ще стане богатир, щом от люлката е хванало стрела и весло: не се бои нито от враг, нито от работа. И рекъл:

— Ще го взема за свой син. Ново име ще му дам. Нека се нарича Азмун.

Нивхите взели Азмуна на ръце и го понесли към дома на Плетун. Но какво е това? Колкото повече вървели, толкова детето ставало по-тежко.

Рекли на стареца:

— Ей, Плетуне, синът ти расте в ръцете ни! Гледай!

— Как да не расте в родната земя и в родните ръце! — отвърнал Плетун. — Родната земя дава сила на човека.

Ясно било, че Плетун казал истината — родната земя дава сила; додето стигнат до дома на стареца, Азмун порасъл; до прага го донесли момците, а пред прага го слязъл от ръцете на земята, изправил се на краката си и се отместил настрана — сторил път на по-старите, че тогава влязъл.

„Е — помислил си Плетун, като гледал новия си син. — Момчето ще върши добри дела: първо мисли за хората и сетне за себе си.“ А Азмун настанил осиновителя-баща на одъра, поклонил му се и рекъл:

— Поседи си, тате. Уморен си ти от дългия живот. Почини си.

Взел мрежата, взел весло. Излязъл на брега — лодките сами скочили във водата. А Азмун застанал в лодката и хвърлил веслото си на кормилото — веслото почнало да работи, загребало към средата на реката. Тръгнала лодката. Азмун хвърлил мрежата във водата. Изкарал я — много риба хванал. Отишъл у дома си — дал рибата на жените.

В селото през този ден всички яли риба. А Азмун рекъл на осиновителя-баща:

— Малко е рибата в това място, тате.

Плетун отвърнал:

— Не дойде риба. Амур не дава риба.

— Трябва да го помолим, тате. Как ще живеят нивхите без риба?

По-рано, за да получат риба от Амур, трябвало да го нахранят.

И тръгнали да хранят Амур.

Много лодки потеглили. Облекли най-хубавите си дрехи от шарени тюлени, от черни кучешки кожи. Плават и хубави песни пеят. Излезли от средата на Амур.

Плетун взел каша, юкола и лосово месо. И хвърлил всичко в Амур:

— Простите хора те молят да им пратиш риба, прати много, хубави риби, прати разни риби! Ето, хвърляме ти юкола за кучета — друго нямаме. Гладуваме! Коремите ни хлътнаха. Помогни ни и ние няма да те забравим!

Хвърлил Азмун мрежата във водата — много риба изкарал. Нивхите се зарадвали, но Азмун се намръщил. „Един път — може да е само късмет“ — рекъл си той. Хвърлил мрежата втори път — извадил по-малко риба. Намръщил се. Хвърлил мрежата трети път — и извадил последната риба. Сетне който от нивхите да хвърлел мрежата — нищо не хващал. Дори корюшка-рибка не влизала в мрежата. За четвърти път Азмун хвърлил мрежата си и я изкарал празна.

Посърнали нивхите. Запушили лулите. „Сега вече ще мрем“ — рекли си те.

Азмун поръчал да сложат всичката риба в един килер и да дават по малко на хората.

Заплакал Плетун и рекъл на Азмуна:

— Осинових те, мислех нов живот да ти дам. Няма риба — какво ще ядем? Всички ще измрем от глад. Иди си, сине мой! Друг е твоят път. Остави ни — остави нашето нещастие на нашия праг!

Замислил се Азмун. Запушил с бащината лула. Три облака дим изпушил. Дълго мислил. Сетне рекъл:

— Ще ида при Морския старец — Тайрнадз. В Амур няма риба, защото Стопанинът е забравил нивхите.

Плетун се изплашил: никой от нивхите не бил ходил при Морския стопанин. Това никога не е било. Може ли обикновен човек да се спусне на морското дъно при стареца Тайрнадз?

— Можеш ли да издържиш такъв път? — запитал бащата Азмун.

Тропнал Азмун с крак върху земята. От своята сила — до пояс потънал в земята. Ударил с юмрук скалата — тя се разпукала и от пукнатината бликнал извор. Присвил очи, погледнал далечната планина и си рекъл: „В подножието на планината седи катерица, между зъбите си държи орех и не може да го строши. Ще ѝ помогна!“ Взел лъка си, сложил стрелата, обтегнал лъка и пратил стрелата. Стрелата литнала и ударила ореха, който катерицата държала между зъбите си, разчупила го на две, но катерицата не закачила.

— Ще го издържа! — рекъл Азмун.

Пригответил се Азмун за път. В пазвата си сложил торбичка с амурска пръст, взел нож, лък и стрели, въже с кука, взел и костена пластинка — за да свири, ако по пътя му стане скучно.

Обещал на баща си скоро да прати вест за себе си. Поръчал да хранят всички с рибата, която наловил, докато се върне.

И поел.

Тръгнал към брега на морето. Стигнал до Малкото море. И гледа — от водата му се блещи нерпа-тюлен, издъхва от глад.

Азмун ѝ викнал:

— Ей, съседке, много ли път има до Стопанина?

— Какъв стопанин ти трябва? — запитала нерпата.

— Тайрнадз, Морския старец!

— Щом като е Морския, търси го в морето — рекла нерпата.

Азмун продължил своя път. Стигнал до Охотското море, до Пилкерх — както го наричали тогава. Ширнало се пред него морето — крайт му се не вижда. Чайки летят над него, баклани-птици крещят. Вълните се носят една след друга. Над морето тегне сиво небе, покрито с облаци.

Къде да търси Стопанина? Как да стигне при него? И нямало кого да запита. Азмун се огледал наоколо... Що да стори? Викнал на чайките.

— Ей, съседки, добър ли е ловът? Простите хора умират от глад!

— Какъв ти лов! — отвърнали чайките. — Сам виждаш, едва махаме с крилете. Риби отколе не сме виждали. Скоро ще се свърши с нас. Навярно Морският старец е заспал, забравил си е работата.

Азмун рекъл:

— Аз отивам при него. Ала не зная как да стигна до Стареца.

Чайките се развикали:

— Далечно в морето има остров. От този остров излиза дим. Това не е остров, а покривът на Тайрнадзовия дом, димът излиза от комина. Ние не сме били там, бащите ни не са летели нататък — от прелетните чайки сме чували! Как да стигнеш там — не знаем. Запитай косатките.

— Добре — рекъл Азмун.

— Ако стигнеш при Стареца, спомни си за нас, Азмуне!

Излязъл Азмун на морския бряг. Дълго вървял. Уморил се. Седнал сред камъните върху пясъка, подпрял глава на ръцете си и се

замислил. Мислил, мислил и заспал. Изведнъж чува през сън — някакви хора шумят по брега. Азмун лекичко отворил очи...

И видял — млади момци се надбягват по брега, дърпат си коланите, прескачат се, играят с криви саби. В туй време на брега излезли тюлени. Момците захванали да удрят тюлените със сабите си. Щом ударят — и тюленът се извъръща на хълбок. „Ех — помислил си Азмун, — да имах такава сабя!“ Гледа Азмун — на брега стоят вежди лодки...

По едно време момците захванали да се борят. Хвърлили сабите на пясъка. Почнали да се бият — нищо не виждат наоколо, крещят и се карат.

Тогава Азмун се изхитрил, хвърлил въжетото с куката, закачил една сабя и я дръпнал към себе си. Докоснал я с пръст — хубава! Ще свърши работа.

Спрели момците борбата. Всички взели сабите си, а за един момък — нямало сабя. Заплакал тогава момъкът и рекъл:

— Ой-я-ха! Сега Стопанинът ще ме нареди! Какво ще кажа на Стареца, как ще ида при него?

„Аха! — помислил си Азмун. — Момците се познават със Стареца. Навярно тези момци са от морското село.“

Лежал той, не мърдал.

Захванали момците да търсят сабята — няма я сабята! Оня, дето загубил сабята, изтичал в гората — да види дали не я е изтървал там. Другите блъснали лодките в морето и се качили. Само една лодка останала на брега.

Азмун изтичал след момците. Бутнал празната лодка в морето и се загледал накъде ще тръгнат. А момците заплавали в открито море. Азмун също скочил в лодката и заплавал в морето. Изведнъж гледа — какво е това? Напреде му няма нито лодки, нито момци! Само косатки плуват в морето, порят вълните, изправили тръбните си перки като саби, а върху перките стърчели парчета тюленово месо.

По едно време лодката под Азмуна се раздвижила. Азмун се хванал и се огледал — не бил в лодката, а върху гърба на една косатка! Досетил се тогава момъкът, че на брега не лежали лодки, а кожи от косатки. Че на брега не играели момци със саби, а косатки. И че сабите не били саби, а гръбни перки на косатки. „Няма що — помислил си Азмун, — все пак съм по-близо до Стареца!“

Дълго ли плавал така Азмун — не зная, не е разправял. Додето плавал, му пораснали мустаци.

И видял Азмун, че в далечината лежи остров, като покрив на колиба. На островния връх — дупка, от дупката се вие димец. „Навярно там живее Старецът!“ — си рекъл Азмун. Тогава сложил стрела на лъка и пратил стрелата на баща си...

Косатките заплували към острова, хвърлили се на брега, прескундили се — и се превърнали на момци, които държели в ръцете си тюленово месо.

А оная косатка, дето била под Азмун, завила назад в морето. Без сабята, ясно, тя не можела да влезе в къщи! Азмун паднал от косатката във водата — едва не потънал!

Момците видели, че Азмун се блъска в морето, и се хвърлили към него. Азмун се измъкнал на брега, а момците го разглеждали и се мръщели. Казали му:

— Ей, кой си ти? Как си попаднал тук?

— А вие не ме ли познахте, че съм свой? — рекъл Азмун. — Останах надире от вас, додето дирих сабята си. Ето я сабята ми!

— Това е вярно, сабята е твоя. Но защо не приличаш на себе си?

Азмун отвърнал:

— Измених се от страх, задето загубих сабята си. И досега не мога да се опомня. Ще ида при Стареца — да ми върне предишния вид!

— Старецът спи — рекли момците, — нали виждаш, димецът едва излиза.

Момците отишли по домовете си. Оставили Азмуна сам.

Азмун почнал да се изкачва по планината. Изкачил се до половината и гледа — стан. В този стан само девойки. Преградили пътя на Азмун и не го пускат:

— Старецът спи — и заповяда да не му пречат.

Притискат се към Азмун, галят се:

— Не ходи при Тайрнадз! Остани при нас. Жена ще си вземеш — хубаво ще живееш.

А девойките — хубавици, една от друга по-хубави! Очите ясни, лицето прекрасно, тялото гъвкаво, ръцете сръчни. Такива хубави девойки, че Азмун си помислил — не е зле наистина да си взема за жена някоя от тези девойки.

Тогава амурската земя в торбичката се раздвижила в пазвата му. Спомнил си Азмун, че не е дошъл тук за невеста, но не можел да се отскубне от девойките. Досетил се тогава — извадил от пазвата си мъниста и ги хвърлил на земята.

Девойките се втурнали да събират мъниста — и тогава Азмун видял, че тези девойки нямат крака, а перки. Те не били девойки, а тюлени!

Додето девойките събирали мънистата, Азмун стигнал до върха на планината. В дупката, която се намирала най-горе, той хвърлил въжето си с куката. Закачил куката за гребена на планината, по това въже се спуснал долу. Спуснал се до дъното на морето — и се озовал в дома на Морския старец.

Паднал на пода — едва не се утрепал. Огледал се: в къщата всичко както при нивхите — одъри, печка, стени, стълбове, само че всичко от рибени люспи. И зад прозореца няма небе, а вода.

Водата се плискала зад прозореца, зелени вълни се надигали зад него, в тези вълни се люлеели морски водорасли като невиджани дървета. Край прозорците плували риби, но такива, каквито нито един нивх няма да сложи в устата си: зъбати и костеливи, само гледат кого да глътнат...

На одъра лежал Старецът, спял. Белите му коси — разпилени по възглавницата. В устата му стърчала лула, почти съвсем угаснала, от нея едва излизал димец и се носел към комина. Тайрнадз хъркал, нищо не чувал. Азмун го докоснал с ръка — не, не се буди Старецът и туй то. Разсърдил се Азмун: какво е това — близките му умират от глад, а Тайрнадз си забравил работата, спи!... В яда си убол Тайрнадз с ножа си. Оня се раздвижил, запъшкал... Завъртял глава, цял се намръщил, попъшкал-попъшкал, че като кихнал... Събудил се и облещил очи...

Азмун извадил от пазвата си костената пластинка, стиснал я със зъби и взел да я дърпа за езичето. Забучала, забръмчала, засвирила пластинката: ту като птица чуруликала, ту като ручей бълбукала, ту като пчела жужала.

Тайрнадз никога не бил чувал такова нещо. Какво е това? Раздвижил се, повдигнал се, потъркал очите си, седнал и подвил крака под себе си. Той бил голям като подводна скала: лицето му добро, мустаците като на сом висели. По кожата му блестели люспи с всичките цветове на дъгата. Дрехата му ушита от морски водорасли...

Видял той, че насреща му стои малко момче като корюшка срещу есетра, в устата си държи нещо, но така хубаво свири, че сърцето на Тайрнадз се разиграло. Сънят мигом литнал от очите му. Той обърнал към Азмун доброто си лице, присвил очи и запитал:

— Ти на кой народ си син?

— Аз съм Азмун, син на нивхския народ.

— Нивхите живеят на Тро-миф и на Ля-ери. Защо си дошъл толкова отдалече в нашите водни земи?

Азмун разказал каква грижа е налегнала нивхите и се поклонил:

— Бащице, помогни на нивхите — прати им риба! Бащице, нивхите умират от глад! Те ме проводиха да те помоля за помощ.

Засрамил се Тайрнадз. Изчервил се и рекъл:

— Лошо стана. Легнах само да си почина, а съм заспал! Благодаря ти, че ме събуди!

Тайрнадз пхнал ръката си под одъра и Азмун видял там една голяма каца; в тази каца плували гърбуши, калуги, есетри, сибирски съомги, лакерди и пъстърви, несметен брой риби!

До къщата имало кожа. Старецът я взел и напълнил четвъртината от кожата с риба. Отворил вратата, хвърлил рибата в морето и рекъл:

— Плувайте при нивхите на Тро-миф, на Амур! Бързо плувайте, плувайте! Хубаво се ловете през пролетта.

— Бащице — рекъл Азмун, — не жали рибата за нивхите!

Тайрнадз се намръщил.

Тогава Азмун се изплашил. „Сега вече пропаднах! — помислил си той. — Разсърдих Стареца. Лошо ще стане!“ Ала той си спомнил за баща си и за земляците си, застанал мирно и погледнал Тайрнадз право в очите.

Оня се усмихнал:

— Ако някой друг се бъркаше в работите ми, нямаше да му простя, но на тебе прощавам: виждам, че не мислиш за себе си, а за другите. Да бъде, както искаш!

Хвърлил Тайрнадз в морето още половин кожа всякаква риба.

— Към Тро-миф, към Амур плувайте, плувайте! Хубаво се ловете през есента!

Поклонил му се Азмун:

— Бащице! Аз съм беден — няма с какво да ти се отплатя за доброто. Вземи този подарък.

Той дал на Тайрнадз пластинката си и му показал как да свири с нея. А пък старият отдавна го сърбели ръцете, искало му се да я вземе, не можел да снесе очите си от нея! Страшно му се харесала играчката.

Зарадвал се Тайрнадз, турил пластинката в устата си, стиснал я със зъби и захванал да я дърпа с езичето...

Забучала, забръмчала пластинката: ту като морски вятър, ту като птичка призори, ту като лалугер писукала. Свири Тайрнадз. Съвсем се развеселил. Тръгнал из къщата и захванал да подскача. Къщата се залюляла, вълните зад прозореца побеснели, морските водорасли се късали — в морето се извила буря.

Азмун видял, че на Тайрнадз сега не му е до него. Приближил се до комина, хванал се за въжето си и се покатерил нагоре. Додето се катерил, изподраскал до кръв целите си ръце, защото, докато гостувал при Стареца, въжето обрасло с морски водорасли.

Измъкнал се и се огледал.

Девойките-тюлени все още търсели мънистата, карали се, делели ги — и домовете си забравили, вратите на тези домове обрасли с мъх.

Азмун погледнал долното село — то стояло празно, а далеко в морето се виждали перките на косатките: косатките гонели рибата към бреговете на Пил-керх, към бреговете на Ля-ери, към Амур гонели рибата!

Как да стигне сега у дома си?

Видял Азмун, че се надвесила дъга. С единия си край се опирала на острова, а с другия — на Голямата земя.

А в морето вълните бушуват — Тайрнадз играе у дома си. Сърдитите вълни се носят по морето.

Покачил се Азмун на дъгата. Едвам се покатерил. Целият се оплескал: лицето му зелено, ръцете — жълти, коремът — червен, краката — гълъбови. Покачил се как да е и по дъгата се втурнал към Голямата земя. Тичал, пропадал, насмалко щял да падне. Погледнал надолу и що да види — морето почерняло от риба. Нивхите ще имат риба!

Свършила се дъгата.

Скочил Азмун на земята. Гледа — на морския бряг, край лодката, седи онова момче-косатка, на което отмъкнал сабята. Азмун го познал и му върнал сабята. Момъкът грабнал сабята си.

— Благодаря ти — рекъл той. — Мислех, че доде съм жив, не ще видя дома си... Няма да ти забравя добрината: все към Амур ще гоня рибата. Не изпитвам злоба към тебе: сега зная — ти си се потрудил не за себе си, а за хората.

Прескундил се, превърнал се на косатка, сабята си — гръбната перка — дигнал нагоре и заплувал в морето.

Тръгнал Азмун към Пил-керх и излязъл при Голямото море. Срещнал чайките и бакланите.

Те викнали на момъка:

— Ей, съседе! Беше ли при Стареца?

— Бях — отговорил Азмун. — Вие мене не гледайте — гледайте морето!

А в морето вървяла такава риба, че водата се пенела. Втурнали се чайките, почнали да ловят риба, захванали пред очите му да тлъстят.

А Азмун отишъл по-нататък. Прехвърлил Ля-ери и се приближил към Амур. Гледа нерпата вече издъхва. Тя запитала момъка:

— Беше ли при Стареца?

— Бях! — рекъл Азмун. — Ти мене не гледай, а гледай Ля-ери!

А рибата вървяла нагоре по лимана и водата се пенела от нея. Хвърлила се нерпата да лови риба. Захванала да яде риба и да тлъстее.

Отишъл Азмун по-нататък.

Приближил се към родното село. Нивхите седели на брега ни живи, ни умрели, изпушили всичкия мъх, изяли всичката риба.

Излязъл Плетун на къщния праг, посрещнал сина си и го целунал по двете страни.

— Беше ли, синко, при Стареца? — запитал той.

— Ти мене не гледай, тате, Амур гледай! — отвърнал Азмун.

А в Амур водата кипяла — толкова много риба пристигнала. Азмун хвърлил копието си в реката. Щръкнало копието, понесло се заедно с рибата. Азмун рекъл.

— Ще стигне ли рибата, бащице?

— Ще стигне!

И заживели нивхите хубаво. През пролетта и есента рибата пристигала!

Оттогава много хора били забравени... Но Азмуна помнят и до ден днешен.

Щом морето се разиграе и вълните почнат да се плискат в крайбрежните скали — в свистенето на морския вятър се чува ту вик на птица, ту писукане на лалугер, ту шум на дървета... Морският старец, за да не заспи, свири на пластинката, играе в подводния си дом.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.